

05/2014

ELÄKETURVAKESKUKSEN RAPORTTEJA

TIIVISTELMÄ

Mikko Laaksonen, Jenni Blomgren ja Raija Gould

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden sairauspäiväraha-, kuntoutus- ja työttömyyshistoria

Rekisteripohjainen tarkastelu

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on keskeinen syy työurien ennenaikaiselle päätymiselle. Työkyvyttömyyseläkkeiden vähentäminen voi siten olla merkittävä keino lisätä työssä vietettyjen vuosien määrää. Työkykyongelmien varhainen havaitseminen ja nopea puuttuminen niihin voivat ehkäistä työkykyongelmien pitkittymistä ja muuttumista pysyväisluontoisiksi. Jotta työkykyongelmiin voitaisiin puuttua nykyistä varhaisemmassa vaiheessa, on työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä edeltävien vaiheiden tunteminen tärkeää.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirrytään pääsääntöisesti vasta noin vuoden mittaisen sairauspäivärahakauden jälkeen. Kertyneiden sairauspäivärahapäivien lukumäärään liittyen on myös muodostettu erilaisia puuttumispisteitä, joissa työkykyongelmia ja jäljellä olevaa työkykyä pyritään selvittämään. Työikäisten kuntoutuksella voidaan ehkäistä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä ja tukea työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhön paluuta. Työterveyshuolto koordinoi työkyvyn seurantaan ja sillä on merkittävä rooli pitkäaikaisen työkyvyttömyyden arvioinnissa. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä edeltävä työttömyys on kuitenkin yleistä, mikä tuo merkittäviä haasteita työkyvyn seurantaan ja ylläpitämiseen.

Raportissa tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden sairauspäiväraha-, kuntoutus- ja työttömyyshistoriaa käyttäen Kelan ja Eläketurvakeskuksen rekisteritietoja yhdistävää aineistoa. Aineistoon poimittiin kaikki 30 vuotta täyttäneet, joiden työ- tai kansaneläkejärjestelmän mukainen työkyvyttömyyseläke alkoi vuoden 2011 aikana. Sairauspäiväraha- ja kuntoutushistoriaa seurataan yhden vuoden aikajaksoissa 10 vuotta ja työttömyyshistoriaa kuusi vuotta työkyvyttömyyseläkkeen alkamisesta taaksepäin. Tarkastelun pääpaino on täy-

delle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneissä, joita aineistossa oli 17 208 henkilöä. Lopuksi tarkastellaan työeläkejärjestelmän osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä, joita oli 4 222. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä verrataan myös iän ja sukupuolen mukaan kaltaistettuihin ei-työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneisiin verrokkeihin.

Sairauspäivärahaa saaneiden osuus oli täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä suurempi kuin muilla samanikäisillä jo kymmenen vuotta ennen työkyvyttömyyseläkkeen alkamista. Työkyvyttömyyseläkkeen lähestyessä sairauspäivärahaa saaneiden osuus kasvoi tasaisesti. Kehitys oli melko samansuuntaista kaikissa työkyvyttömyyseläkkeen diagnoosiryhmissä. Sairauspäivärahaa saaneiden osuus oli kuitenkin koko tarkastelujakson ajan suurempi niillä, jotka siirtyivät työkyvyttömyyseläkkeelle tuki- ja liikuntaelinsairauksien tai masennuksen vuoksi. Tulokset olivat samansuuntaiset sairauspäivärahopäivien vuosittaista lukumäärää tarkasteltaessa. Kaiken kaikkiaan sairauspäivärahopäivien lukumäärä oli kuitenkin myös työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden joukossa melko vähäinen. Esimerkiksi viimeistä edellisenä vuonna ennen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä sairauspäivärahaa oli saanut noin kolmannes työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä ja sairauspäivärahopäiviä oli keskimäärin noin 25.

Kuudenkymmenen sairauspäivärahopäivän täytyessä Kelan tulisi viimeistään selvittää asiakkaan kuntoutustarve ja tarvittaessa ryhtyä jatkotoimenpiteisiin yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Noin puolella työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä ensimmäinen yli 60 päivän pituinen sairauspäiväraha-kausi alkoi vasta viimeisen tai toiseksi viimeisen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä edeltäneen vuoden aikana ja kaikilla sellaista ei ollut lainkaan. Vain noin 40 prosentilla vuonna 2011 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä oli edellisen 10 vuoden aikana ollut vähintään 60 päivän mittainen sairauspäiväraha-kausi, joka oli alkanut aiemmin kuin kaksi vuotta ennen työkyvyttömyyseläkkeen alkua.

Pääsääntöisesti työkyvyttömyyseläke voi alkaa vasta sen jälkeen kun sairauspäivärahaa on maksettu noin vuoden ajan. Joissakin tilanteissa työkyvyttömyyseläke voidaan kuitenkin myöntää sairauspäivärahan ensisijaisuutta soveltamatta. Analyyseissä eroteltiin omaksi ryhmäkseen ne, jotka siirtyivät työkyvyttömyyseläkkeelle ilman sairauspäivärahan ensisijaisuusajan täyttymistä. Kummassakin ryhmässä varhainen sairauspäiväraha-historia oli hyvin samanlainen, mutta kolme vuotta ennen työkyvyttömyyseläkkeen alkua sairauspäivärahaa saaneiden osuus kasvoi voimakkaammin muuta kuin sairauspäivärahareittiä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden ryhmässä. Myös muuta kuin sairauspäivärahareittiä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä sairauspäivärahopäiviä oli enemmän, jos eläkkeen perusteena olivat selkäsairaudet, muut tuki- ja liikuntaelinsairaudet tai masennus.

Kuntoutuksen osalta tarkasteltiin Kelan ja työeläkelaitosten järjestämää kuntoutusta. Kelan kuntoutuksesta mukaan otettiin osallistuminen kuntoutus- ja sopeutumisvalmennukseen, kuntoutuspsykoterapiaan, TYK-toimintaan sekä työhönvalmennukseen, työkokeiluihin ja koulutukseen. Täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä suurempi osuus kuin vertailuryhmästä oli ollut kuntoutuksessa jo kymmenen vuotta ennen työkyvyttömyyseläkkeen al-

kamista. Kuntoutuksessa olleiden osuus kasvoi selvästi viimeisenä vuotena ennen eläkkeelle siirtymistä, mutta silloinkin vain reilut kuusi prosenttia oli ollut Kelan järjestämässä kuntoutuksessa. Yleisintä oli osallistuminen kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuskursseille, joihin sisältyy esimerkiksi ASLAK-kuntoutus. Kuntoutukseen osallistuneiden osuus oli suurin mielenterveyden häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä. Merkittävä osa Kelan kuntoutuksesta kohdistuu alle 30-vuotiaisiin, joita näissä tarkastelussa ei ollut mukana.

Työelämässä pidempään työskennelleiden ammatillista kuntoutusta järjestävät työeläkelaitokset. Yleisimpiä toimenpiteitä ovat työkokeilu ja työhönvalmennus sekä ammatillinen uudelleen koulutus. Kaiken kaikkiaan työeläkekuntoutus oli tarkasteltavassa joukossa vähäistä. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä edeltävänä vuonna vain 1,4 prosenttia oli osallistunut työeläkekuntoutukseen. Työeläkekuntoutus oli yleisintä tuki- ja liikuntaelinten sairauksien takia eläkkeelle siirtyneillä. Työeläkekuntoutuksessa olleiden osuus kasvoi työkyvyttömyyseläkkeen lähestyessä. Myös verrokeilla kuntoutukseen osallistuneiden osuus kasvoi tarkastelujakson aikana, mikä heijastaa työeläkekuntoutuksen yleistymistä 2000-luvulla.

Työttömyyttä tarkasteltiin kuusi vuotta työkyvyttömyyseläkkeen alkamisesta taaksepäin. Täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä edeltävä työttömyys oli varsin yleistä. Eläkkeelle siirtyneistä työttömyyspäiviä oli ollut yksittäisiä vuosia tarkasteltaessa noin kolmanneksella, verrokeista noin 15 prosentilla. Yli puolet täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä, mutta vain kolmannes verrokeista oli ollut vähintään jonkin aikaa työttömänä eläkettä edeltävän kuuden vuoden aikana. Työttömyys näytti hieman yleistyvän eläkkeen lähestyessä. Tämä heijastaa kuitenkin suurimmalta osin kalenteriajassa tapahtunutta työttömyyden kasvua vuoden 2008 jälkeen. Työttömyys oli erityisen yleistä niillä, jotka siirtyivät eläkkeelle muiden mielenterveyden häiriöiden kuin masennuksen perusteella. Työttömyys oli selvästi harvinaisempaa ainoastaan kasvainten vuoksi työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä, mutta heilläkin yleisempää kuin verrokeilla.

Työttömyys oli yleisempää niiden joukossa, jotka siirtyivät työkyvyttömyyseläkkeelle muuta kuin normaalia sairauspäivärahareittiä pitkin. Normaalireitin ulkopuolelta työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet olivat olleet keskimäärin kolmanneksen siirtymistä edeltävästä vuodesta työttömänä, ja viidesosa normaalireitin ulkopuolelta eläkkeelle siirtyneistä oli ollut työttömänä koko edeltävän vuoden.

Edellä olevat tarkastelut koskevat vain täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä. Työeläkejärjestelmän mukainen työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää myös osatyökyvyttömyyseläkkeenä, jos työkyky on alentunut vähintään 40 prosentilla, mutta ei täyden työkyvyttömyyseläkkeen myöntämiseen vaadittavalla 60 prosentilla. Pääsääntöisesti osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirrytään suoraan työelämästä ja osatyökyvyttömyyseläkkeen lähtökohtana on ajatus siitä, että työntekoa jatketaan osa-aikaisesti eläkkeen rinnalla. Osatyökyvyttömyyseläkkeessä edeltävää pitkää sairauspäivärahakautta ei edellytetä eivätkä sairauspäivärahan ensisijaisuusaikaa koskevat vaatimukset ole voimassa.

Kymmenen eläkkeelle siirtymistä edeltävän vuoden aikana sairauspäivärahaa saaneiden osuus oli osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä suurempi kuin täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä. Sairauspäivärahaa saaneiden osuus kasvoi osatyökyvyttömyyseläkkeen lähestyessä samaan tapaan kuin täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä, ja mielenterveysongelmien perusteella osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä kasvua oli jopa enemmän.

Osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden joukossa osallistuminen Kelan kuntoutukseen oli selvästi yleisempää kuin täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä. Erityisen yleistä kuntoutukseen osallistuminen oli mielenterveyden ongelmien vuoksi osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä, joista 22 prosenttia osallistui Kelan kuntoutukseen osatyökyvyttömyyseläkkeen alkamista edeltävänä vuonna. Työeläkekuntoutukseen osallistuneiden osuus oli sekä täydelle että osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä hyvin pieni eläkkeelle siirtymistä edeltävään vuoteen saakka. Eläkkeelle siirtymistä edeltävän vuoden aikana työeläkekuntoutukseen osallistuminen kasvoi selvästi osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä, erityisesti jos työkyvyn heikkeneminen liittyi mielenterveysongelmiin.

Työttömyyshistoria oli osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä selvästi vähäisempää kuin täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä. Osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden vakiintunut yhteys työelämään lienee myös keskeinen selitys sille, että sairauspäivärahaa saaneita oli heidän joukossaan enemmän kuin täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneissä. Osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet olivat lisäksi keskimäärin vanhempia ja useammin naisia, jotka saivat sairauspäivärahaa useammin kuin nuoremmat ja miehet.

Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden sairauspoissaolot lisääntyivät työkyvyttömyyseläkkeen lähestyessä, mutta suurella joukolla työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä ei ollut takanaan merkittävää sairauspäivärahaa historiaa. Osittain tämä johtuu työttömyystaustan yleisyydestä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden joukossa. Kuntoutukseen osallistuminen oli vähäistä ja se yleistyi selkeästi vasta viimeisten työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä edeltäneiden vuosien aikana. Osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä oli kuitenkin selvästi enemmän sairauspäivärahoja ja vähemmän työttömyyttä ja he osallistuivat enemmän kuntoutukseen kuin täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet. Tuloksia pohdittaessa on muistettava, että ne koskevat työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä. Siten esimerkiksi henkilöt, jotka ovat palanneet työelämään kuntoutuksen tai yli 60 päivän sairauspäivärahan jälkeen, eivät ole päätyneet tarkasteltavaan joukkoon.

Lisätietoja:

Erikoistutkija Mikko Laaksonen
Eläketurvakeskus
Sähköposti: mikko.laaksonen@etk.fi
Puhelin: 029 411 2156

Aineistotilaukset:

www.etk.fi > Julkaisut > Tutkimusjulkaisut > Raportit > Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden sairauspäiväraha-, kuntoutus- ja työttömyshistoria: rekisteripohjainen tarkastelu tai aineistotilaukset@etk.fi

ISBN 978-951-691-199-4 (nid.)

ISBN 978-951-691-200-7 (PDF)

ISSN-L 1238-5948

ISSN 1238-5948 (painettu)

ISSN 1798-7490 (verkkojulkaisu)

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Eläketurvakeskus
00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puhelin 029 411 20
Faksi 09 148 1172

Pensionsskyddscentralen
00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Telefon 029 411 20
Fax 09 148 1172

Finnish Centre for Pensions
FI-00065 Eläketurvakeskus Finland
Telephone +358 29 411 20
Fax +358 9 148 1172

www.etk.fi
> julkaisut